

अर्थ, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्री रामेश्वरप्रसाद खनालको कार्यकाल समाप्ति प्रतिवेदन

२०८२ चैत ५ गते

विषय प्रवेश

१. २०८२ फागुन २१ गते सम्पन्न प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचनको परिणाम प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन ऐन, २०७४ को दफा ६२ बमोजिम निर्वाचन आयोगले सम्माननीय राष्ट्रपतिसमक्ष आज प्रस्तुत गरेको छ । प्रस्तुत निर्वाचनमा राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टीले स्पष्ट बहुमत प्राप्त गरेकाले नेपालको संविधान २०७२ को धारा ७६ (१) बमोजिम तत्काल नयाँ सरकार बन्ने सम्भावना छ । नयाँ सरकार बनेसँगै २०८२ भदौ ३० देखि मलाई प्राप्त अर्थमन्त्री र असोज ७ देखि प्राप्त संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको जिम्मेवारी अन्त्य हुने छ ।
२. कार्यकाल समाप्तिको संघारमा मैले आफ्नो यस कालखण्डमा भएका काम र गर्न बाँकी रहेका कामको सार्वजनिक जानकारी गराउन यो प्रतिवेदन तर्जुमा गरेको छु । यो प्रतिवेदनले यी दुई मन्त्रालयको जिम्मेवारी पाउनु हुने नयाँ मन्त्रीज्यूहरूलाई पनि काम गर्न आवश्यक सूचना प्राप्त हुन सक्ने विश्वास लिएको छु ।
३. शासकीय कमजोरी र सर्वत्र भ्रष्टाचारविरुद्ध शान्तिपूर्ण विरोधका लागि विद्यालय पोसाकमै सडकमा निस्केका निहत्था युवाहरूले प्राण गुमाएको र सयौं युवा घाइते भएको पृष्ठभूमिमा सिर्जना भएको शासकीय रिक्तताबीच जेनजी नवयुवाहरूको चाहना बमोजिम बनेको अन्तरिम सरकारको प्रमुख कार्यभार लोकतान्त्रिक प्रक्रिया बमोजिम मुलुकलाई निकास दिने, विधिको शासन स्थापना गर्ने र भ्रष्टाचार नियन्त्रणको दिशामा ठोस काम गर्ने थियो । सम्माननीय प्रधानमन्त्री सुशीला कार्कीले ममाथि भरोसा गरेर अर्थमन्त्रीको जिम्मेवारी दिँदा आफ्ना सपनाहरू तिलाञ्जलि दिएर मुलुकको भविष्यका लागि जीवन आहुति दिएका नवयुवा सहिद, आफ्ना होनहार सन्तान गुमाएर विक्षिप्त बनेका सहिद परिवार र अंगभंग भएर अस्पतालमा उपचार गराउँदै गरेका घाइते जेनजी नवयुवाहरूलाई स्मरण गर्दै इमानदारीपूर्वक काम गर्ने संकल्प लिएको थिएँ ।
४. सरकार गठन हुँदाकै दिन तय भएको २०८२ फागुन २१ गते संघीय प्रतिनिधिसभा सदस्य निर्वाचन सम्पन्न गर्न स्रोत र साधन सुनिश्चित गर्ने जिम्मेवारी स्वाभाविक रूपमा अर्थ मन्त्रालयको हो । आर्थिक वर्षको बीचमा स्वीकृत बजेटकै सीमाभित्र रहेर यसको व्यवस्थापन गर्नु चुनौतीपूर्ण थियो ।
५. सहिद परिवारलाई राहत, घाइतेहरूको उपचार र राहत, आन्दोलनको क्रममा क्षति भएका सार्वजनिक संरचनाहरूको पुनर्निर्माण, सेवा प्रवाह गर्न नसक्ने अवस्थामा पुगेका कार्यालयहरूको सेवा पुनर्स्थापन गर्न भौतिक सामग्री तथा उपकरण र अस्थायी संरचना निर्माणका लागि खर्च व्यवस्थापन गर्ने चुनौती थियो ।
६. काठमाडौं उपत्यका लगायत मुलुकका मुख्य आर्थिक केन्द्रहरूमा रहेका कतिपय व्यावसायिक सम्पत्ति र गतिविधिमा पुगेको क्षति र व्यवसायीहरूको निवासमा समेत गरिएको ध्वंसका कारण ठप्प हुन पुगेको आर्थिक गतिविधि विस्तार गर्ने र चरम निराशामा रहेका व्यवसायीहरूको मनोबल बढाउने चुनौती थियो ।
७. यी चुनौतीहरूबीच दुईवटा मन्त्रालयको जिम्मेवारी लिएर तोकिएको मितिमा शान्तिपूर्ण निर्वाचन सम्पन्न गरिएको छ ।
८. यस प्रतिवेदनको पहिलो खण्डमा अर्थ मन्त्रालय प्रणालीको सहयोगमा गरिएका काम र अधुरो रहन गएका कामहरूको मोटामोटी विवरण र दोस्रो खण्डमा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

खण्ड १ : अर्थ मन्त्रालय

समष्टिगत आर्थिक स्थिति

९. अर्थ मन्त्रालयको तथ्यांक बमोजिम २०८२ भदौ मसान्तमा त्यस अवधिसम्मको राजस्व संकलन लक्ष्यको तुलनामा ७२.६५ प्रतिशत थियो । अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा कुल राजस्व वृद्धिदर ६.३८ प्रतिशत ऋणात्मक थियो । कुल सार्वजनिक खर्च प्रस्तावित विनियोजनको तुलनामा ९.१७ प्रतिशत थियो, जसमध्ये पुँजीगत खर्चको अवस्था लक्ष्यको तुलनामा १.५६ प्रतिशत थियो । जबकि अधिल्लो आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा पुँजीगत खर्च लक्ष्यको तुलनामा ४.२३ प्रतिशत थियो । चालु आर्थिक वर्षको मात्र नगद प्रवाहका आधारमा संघीय सरकारको नगद मौज्जात २०८२ भदौ मसान्तमा ५६ अर्ब १९ करोड रूपैयाँ थियो । चालु आर्थिक वर्षको प्रारम्भमा संघीय सरकारको सञ्चित कोष २००.३६ अर्ब रूपैयाँ ऋणात्मक थियो । २०८२ फागुन मसान्तमा सञ्चित कोष १२६.५४ अर्ब रूपैयाँ ऋणात्मक छ ।
१०. २०८२ भदौ मसान्तमा मुद्रास्फीति, शोधनान्तर स्थिति, चालु खाताको अवस्था, विदेशी मुद्रा सञ्चिति जस्ता समष्टिगत सूचक राम्रो भए पनि आर्थिक वृद्धिका लागि कर्जा प्रवाह र पुँजी निर्माण कमजोर थियो ।
११. २०८२ भदौ २३ र २४ का घटनामा आन्तरिक राजस्व संकलन गर्ने सबैजसो प्रमुख कार्यालयहरूका अभिलेख र भौतिक पूर्वाधारमा ठूलो क्षति पुगेको थियो । मुख्य भन्सार कार्यालयहरू त्यसैगरी क्षतिग्रस्त थिए । कर्मचारीहरूको मनोबल कमजोर बनेको थियो । आन्दोलनपछिका केही दिनको राजनीतिक अस्थिरताबीच आन्तरिक राजस्व र भन्सार कार्यालयहरू काममा फर्कन पनि गाह्रो अवस्थामा थिए । अवाञ्छित तत्त्वहरूको धम्की आउँथ्यो । तत्काल कार्यालय सञ्चालनका लागि अस्थायी संरचना निर्माण गर्नुपर्ने चुनौती थियो ।
१२. २०८२ भदौ ३० देखि नै राजस्व संकलन गर्ने कार्यालयहरूमा अस्थायी संरचना निर्माण गर्दै, कर्मचारीलाई आवश्यक सुरक्षा र सहयोग पुऱ्याएर राजस्व संकलनमा कमी आउन दिइएन । त्यसपछिका अवधिमा व्यावसायिक वातावरण सुधार गर्न चालिएका कदम, राजस्व प्रशासनमा गरिएका सुधार र मानव स्रोत परिचालनमा कुशलताका कारण राजस्व वृद्धिदर केही माथि जान लाग्यो । २०८२ भदौ मसान्तको ऋणात्मक वृद्धिदरसँग तुलना गर्दा २०८२ फागुन मसान्तको अवस्था सन्तोषजनक मान्न सकिन्छ । २०८२ चैत ४ गते गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिको तुलनामा राजस्व वृद्धिदर ३.७७ प्रतिशत छ र **चालु वर्षको लक्ष्यको तुलनामा ८२.०२ प्रतिशत संकलन भएको छ** । नगद पुँजीगत खर्च लक्ष्यको तुलनामा १९.६३ प्रतिशत पुगेको छ, जुन गत आर्थिक वर्षको सोही अवधिमा २३.७२ प्रतिशत थियो ।
१३. नगद प्रवाहको पछिल्लो उपलब्ध विवरण अनुसार २०८२ माघ मसान्तमा संघीय सरकारको नगद मौज्जात ७० अर्ब २२ करोड रूपैयाँ रहेको छ ।
१४. २०८२ भदौ मसान्तसम्मको तुलनामा उपलब्ध पछिल्लो तथ्यांक अनुसार २०८२ माघ मसान्तमा मुद्रास्फीतिको सूचक केही बढेको छ । शोधनान्तर स्थिति, चालु खाताको अवस्था र विदेशी मुद्रा सञ्चिति थप मजबुत बनेका छन् । २०८२ असोजको प्रारम्भमै निजी क्षेत्रको मनोबल बढाउन र संकटमा परेका व्यवसाय पुनरूत्थानका लागि घोषणा गरिएको व्यावसायिक पुनरूत्थान योजना कार्यान्वयन गरिएकाले भदौ महिनाको अन्तिम सातामा पुगेको आर्थिक क्षतिको प्रभाव र त्यसपछिको संक्रमण लम्बिन पाएन । यसले पहिलो त्रैमासिकको आर्थिक वृद्धिदर तात्कालिक परिस्थितिको पृष्ठभूमिमा सम्मानजनक ३.०२ प्रतिशत रहन गएको राष्ट्रिय तथ्यांक कार्यालयको अनुमान छ । सार्वजनिक र निजी पुँजी निर्माण अझै पनि कमजोर रहेकाले आर्थिक वृद्धिको गति दोस्रो त्रैमासिकमा पनि धिमा नै रहने आकलनबीच निर्वाचन मितिको ठिक एक साताअघि मध्यपूर्व तथा खाडी मुलुकहरूमा चर्कंदै गएको युद्धले हामीलाई अनपेक्षित आर्थिक समस्या हुन सक्छ ।

१५. युद्धको तत्काल असर पेट्रोलियम पदार्थको आपूर्तिमा देखिएको छ । यसले नेपाली बजारमा आपूर्ति परिमाण र मूल्य दुवैमा प्रभाव पार्ने छ । आर्थिक वृद्धिमा नकारात्मक असर पनि पर्ने छ । नेपाल र पश्चिमा मुलुकबीचको यात्राका लागि धेरै नेपालीले खाडी मुलुकका विमानस्थललाई ट्रान्जिट बनाउने गरेका छन् । गैरसैनिक क्षेत्रमा लक्षित गरिएका क्षेप्यास्त्रका कारण विमानस्थलहरू अचानक बन्द गरिएकाले हजारौं नेपाली यात्रु अष्टयारोमा परेका छन् । केही मुलुकले अल्पकालीन आश्रयको व्यवस्था गरिदिएका छन् । केही ठाउँमा नेपाल सरकारले व्यवस्थापनका लागि हालसम्म २० लाख रूपैयाँ निकासा गरेको छ । यो रकम बढ्न सक्छ । खाडी मुलुकहरूमा २० लाख जति नेपालीहरूले रोजगारी तथा पेसा गरेका छन् । यदि युद्ध लम्बियो, रोजगारी र व्यावसायिक अवसर गुम्दै गयो भने, संकटमा परेका नेपालीलाई सरकारले उद्धार गर्नुपर्ने अवस्था आउन सक्छ । यसले सार्वजनिक वित्तमा चाप पर्ने छ । त्योभन्दा बढी असर आर्थिक वृद्धिदरमा पर्ने छ ।
१६. कार्य प्रारम्भ गरेको एक साताभित्रै बजेटमा रहेका अनुपयोगी खर्च र तयारी नपुगेका तथा आर्थिक प्रतिफल नदिने आयोजनाहरूमा गरिएको विनियोजन पहिचान गरी त्यस्ता खर्च रोक्ने र आयोजना स्थगनको निर्णय गरिएकाले दुईवटा परिणाम हासिल गर्न सकियो । पहिलो, प्रतिनिधिसभा निर्वाचन खर्च बजेटकै परिधिभित्र रहेर व्यवस्थापन गर्न सकियो । दोस्रो, विनियोजनका बेथिति सच्याउने प्रयत्नले वित्तीय अनुशासन कायम गर्न खोजिएको र व्यावसायिक वातावरण सुधारका लागि गरिएका द्रुत गतिका कामहरूले दोस्रोपटक मुलुकको सार्वभौम साख मूल्यांकनमा नेपालको स्थिति खस्किएन । तेस्रो, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषको विस्तारित कर्जा सुविधाको छैठौं समीक्षा स्वीकृतिमा सहयोग पुग्यो ।

निर्णय र बैठक संख्या

१७. २०८२ भदौ ३० देखि २०८२ फागुन मसान्तसम्मको अवधिमा अर्थमन्त्रीका हैसियतले ८२८ वटा निर्णयहरू गरियो । तीमध्ये २७ वटा निर्णय परम्परागत टिप्पणी कागजमा गरिएको थियो भने बाँकी सबै डिजिटल एकीकृत कार्यालय व्यवस्थापन प्रणालीबाट गरिएको थियो । यस आधारमा दैनिक सरदार ६.६८ निर्णय लिइएको रहेछ ।
१८. त्यस अवधिमा ६४८ वटा बैठक संयोजन गरियो वा सहभागिता रह्यो । तीमध्ये २८.४ प्रतिशत विभिन्न मन्त्रालयका कामसँग सम्बन्धित थिए भने २७.५ प्रतिशत निजी क्षेत्रका प्रतिनिधिसँग, १०.५ प्रतिशत विकास साझेदार वा कूटनीतिक निकायका प्रतिनिधिसँग, ७.७ प्रतिशत मन्त्रपरिषद वा उच्चस्तरीय समितिमा र बाँकी अन्य निकाय वा समूहसँग गरियो ।

प्रशासकीय सुधार

१९. छ महिना अवधि भनेको सुशासन र सेवा प्रवाहमा उल्लेख्य गुणस्तरयुक्त सुधार गर्न पर्याप्त होइन । तथापि यसबीच अर्थ मन्त्रालयले तलका अनुच्छेदमा उल्लिखित काम सम्पन्न गरेको छ ।
२०. मन्त्रालयको निर्णय र प्राप्त पत्रहरूमाथि डिजिटल प्रणालीबाट कारबाही गर्न एकीकृत कार्यालय व्यवस्थापन प्रणाली (GIOMS) पूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याइयो । यसले निर्णय प्रक्रियामा कसले, कहाँ ढिलाइ गन्थो थाहा हुन सक्ने भयो । यो प्रणाली अवलम्बन गरेर निर्णय गर्ने अन्तिम अधिकारीकहाँ पुगेपछि कुनै पनि निर्णय अधिकतम २४ घन्टामा टुंगिने गरेको छ ।
२१. संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरेर आन्तरिक राजस्व विभागका करदाता सेवा कार्यालयहरू खारेज गरिएका छन् र करदाता सेवा ७७ जिल्ला सदरमुकाममा रहेका जिल्ला कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरूबाट र क्रमिक रूपमा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरूबाट दिन थालिएको छ । यसले करदाताले आफ्नो व्यवसाय गरेकै पालिकाबाट सेवा पाउन सक्ने तथा

- सेवाको गुणस्तरमा सुधार आउने मात्र नभई प्रशासकीय संघीयता मजबुत हुने र पालिकाहरूलाई समेत राजस्व आधार विस्तार गर्न सजिलो हुन सक्छ ।
२२. **अनलाइन करचुक्ता प्रमाणपत्र** । रोजगारीको मात्र आय हुने करदाताको कर चुक्ता प्रमाणपत्र वेबसाइटबाटै लिन सक्ने गरी जारी हुने व्यवस्था गरिएको छ ।
 २३. राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा अन्तर्राष्ट्रिय भुक्तानी प्रणाली आबद्ध गरिएको छ, जसबाट बाह्य पर्यटकले भिसा शुल्क बुझाउँदा क्रेडिट कार्ड प्रयोग गर्न सक्छन् ।
 २४. **राजस्व र लेखा समूहमा सेवा प्रवेशका लागि चाहिने योग्यतामा विशिष्टीकृत** गरिएको छ । यसले भविष्यमा यी निकायहरूको मानव स्रोतको गुणस्तर र उनीहरूले दिने सेवामा सुधार आउने छ ।
 २५. **कर अनुसन्धान इकाईको स्थापना** । आन्तरिक राजस्व विभागमा करसम्बन्धी नीति तर्जुमाका लागि अनुसन्धान गर्ने कामले कर प्रशासन र नीतिमा निरन्तर सुधार हुनेछ । यसैगरी अर्थ मन्त्रालयको राजस्व महाशाखाअन्तर्गत **राजस्व नीति इकाई** स्थापना गरिएको छ ।
 २६. **वैदेशिक लगानी समन्वय इकाईको स्थापना** । अर्थ मन्त्रालयको अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सम्बन्ध महाशाखामा वैदेशिक लगानी समन्वय इकाई स्थापना गरिएको छ । खासगरी वैदेशिक लगानीकर्तालाई कर र नियामकीय कानून परिपालना गर्न सहजीकरण गरी लगानी प्रवर्द्धन गर्न, वैदेशिक लगानीकर्ताको अधिकार संरक्षण गर्न यो इकाईले भूमिका खेल्ने छ ।
 २७. आन्तरिक राजस्व विभाग, भन्सार विभाग तथा राजस्व अनुसन्धान विभागअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका सूचना प्रणाली क्रमशः ITS, ASYCUDA World, VCTS लाई एकीकृत गरी अन्तर-सञ्चालनशीलताको कार्य तीव्र रूपमा अघि बढाई एकीकृत राजस्व चुहावट नियन्त्रण सञ्चालन केन्द्र समेत गठन भएको छ ।
 २८. जेनजी विद्रोह क्रममा क्षति पुगेको मन्त्रालय भवनको पुनर्निर्माण र रंगरोगन सम्पन्न भएको छ । क्षतिग्रस्त र काम नलाग्ने सवारी साधन निसर्ग गर्ने र काम लाग्ने अवस्थामा रहेका सवारी साधनको मर्मत सम्पन्न भएको छ । पूरै क्षतिग्रस्त एउटा कार्यस्थलको पुनर्निर्माण हुँदैछ ।

बजेट परिचालन तथा लक्षित कार्यक्रम तर्जुमा

२९. निर्वाचन सञ्चालन तथा सुरक्षाका लागि विद्यमान बजेटको सीमाभित्र रहेर १९ अर्ब ६० करोड रूपैयाँ सुनिश्चित गरी अनुपयोगी खर्च र तयारी नपुगेका तथा आर्थिक प्रतिफल नदिने आयोजनाहरूमा गरिएको विनियोजनमध्ये ११९ अर्ब रूपैयाँ स्थगन राख्ने निर्णय गरिएकोमा बोलपत्र खोल्ने क्रममा रहेका वा बोलपत्र सूचना प्रकाशन गर्ने क्रममा रहेका वा विगतको कामको निरन्तरता दिनुपर्ने आयोजनाहरू पहिचान गरी सम्बन्धित मन्त्रालयहरूले पठाएको अनुरोधका आधारमा २०४२ वटा आयोजनाका लागि ५२ अर्ब ९० करोड रूपैयाँ फुकुवा गरिएको छ । २०८२ फागुन १७ गतेपछि कुनै फुकुवा गरिएको छैन ।
३०. बहुवर्षीय सहमति दिने परम्परा निरूत्साहित गर्न कार्यविधिमा परिमार्जन गरिएको छ । यस अवधिमा एउटा मात्र आयोजना (दैलेख-महाबूलेक-जुम्ला खलंगा सडक) र एउटा सामग्री (राहदानी) खरिद ठेक्काका लागि मात्र बहुवर्षीय सहमति दिइएको छ ।
३१. पूर्वपदाधिकारीले अनधिकृत रूपमा प्रयोग गरेका सरकारी सवारी साधन र सुरक्षाकर्मी पूरै फिर्ता ल्याउने काम सम्पन्न भयो । साथै, कानूनमा प्रबन्ध नभएको स्वकीय सचिवको सुविधा लिइरहेका बहालवाला पदाधिकारीको सुविधा पूरै रोकियो ।
३२. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐनले तोकेको अवधिभित्रै राष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्रोत समितिको प्रतिवेदन प्राप्त गरी स्रोत समितिले सिफारिस गरेको १८९० अर्ब रूपैयाँ बराबरको सीमामा रहेर मन्त्रालय तथा निकायहरूलाई क्षेत्रगत बजेट सिलिड पठाउने काम सम्पन्न भएको छ ।

३३. बुढीगण्डकी जलाशययुक्त जलविद्युत परियोजना निर्माण गर्न आवश्यक स्रोत जुटाउने घोषणाका साथ सुरु गरिएको पूर्वाधार कर (संकेत नं ११४५५) बापत हालसम्म १२२ अर्ब रूपैयाँजति संकलन भएको छ । आयोजनाको पूर्वतयारीका लागि करिब ४५ अर्ब रूपैयाँ खर्च भइसकेको छ । तर आयोजनाको वित्तीय लगानी मोडेल र स्रोत सुनिश्चितता नहुँदा निर्माणको काम अगाडि बढ्न नसकेको सन्दर्भमा प्रत्येक वर्ष उठेको पूर्वाधार कर बापतको रकम लगत्तै पछिको विनियोजनबाट आयोजना निर्माण गर्न खडा भएको कम्पनीमा आगामी आठ वर्षसम्म लगानी गर्ने र यस्तो लगानीको ऋणःस्वपुँजी अनुपात ७०:३० हुने गरी गर्न सहमति दिइएको छ ।

सार्वभौम साख मूल्यांकन तथा सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारण

३४. २०८२ कात्तिकमा दोस्रोपटक सार्वभौम साख मूल्यांकन गर्न आएको टोलीलाई मागिएका विवरण र सोधिएका प्रश्नको जबाफ उपलब्ध गराएर रेटिड यथास्थितिमा राख्न सकिएको छ ।
३५. सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणमा प्रगति गर्न नसकेको भनेर गत वर्ष फाइनान्सियल एक्सन टास्कफोर्सले नेपाललाई ग्रे लिस्टमा राखेको थियो । ग्रे लिस्टबाट निस्कन 'शीघ्र सुधारात्मक क्रियाकलापको विस्तृतीकरण, २०८२' कार्यान्वयन गरिएको छ । पछिल्लो मूल्यांकनमा नेपालले ग्रे लिस्टबाट निस्कने दिशामा प्रगति गरेको छ भनेर जानकारी प्राप्त भएको छ ।

वित्तीय संघीयता

३६. आर्थिक वर्ष २०८२/८३ को अन्तर-सरकारी वित्त परिषदको पहिलो बैठक सम्पन्न गरी तहगत सरकारका समस्या समाधानको प्रयास गरिएको छ । अन्तर-सरकारी वित्त परिषदमा वित्तसम्बन्धी विज्ञ सदस्यका रूपमा विगतमा मनोनीत प्रा. डा. विश्वम्भर प्याकुरेल, श्री दिपेन्द्रबहादुर क्षेत्री र प्रा. डा. कुसुम शाक्यलाई पुनः एक कार्यकालका लागि मनोनयन गरिएको छ ।

राजस्व व्यवस्थापन

३७. आन्तरिक राजस्व विभागले विदेशी राष्ट्रसँग भएको दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता बमोजिमको सहयोग पहिलोपटक माग्नु सुरु गरेको छ । यसअन्तर्गत भारतीय कर अधिकारीसमक्ष नेपालमा व्यवसाय गरेर कर नतिरी भारतमा रहेका व्यवसायीहरूको विवरण पठाई कर संकलनमा सहयोग गर्न आग्रह गरेको छ ।
३८. नेपाल र मौरिससबीच सम्पन्न दोहोरो करमुक्ति तथा वित्तीय छल निरोध सम्झौता खारेज गरिएको छ । मौरिसस सरकारले यसको जानकारी प्राप्त भएको जनाई नयाँ सम्झौताको पहल गर्न अनुरोध पठाएको छ ।
३९. आयकर ऐन, २०५८ लागू हुनुपूर्व दोहोरो करमुक्ति सम्झौता सम्पन्न भएका मुलुकहरू थाइल्यान्ड, नर्वे, श्रीलंका, अस्ट्रिया, पाकिस्तान, चीन र गणतन्त्र कोरियाका सम्बद्ध अधिकारीलाई आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ (५) मा रहेको Anti-treaty shopping सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था सम्बन्धमा कूटनीतिक माध्यमबाट जानकारी गराइएको छ ।
४०. Tax Sparing Rule सहितको अद्यावधिक असल अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास रहेको दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताको मोडेल स्वीकृत गरिएको छ । भविष्यमा नेपालको कराधारको रक्षा हुने गरी दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता गर्न यो मोडेल सहयोगी हुने छ । नयाँ

मोडेलमा आधारित सम्झौता गरेर वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धन गर्न संयुक्त अधिराज्य, संयुक्त अरब इमिरेट्स र हङकङका आधिकारिक निकायलाई पत्राचार गरिएको छ ।

४१. राष्ट्रिय परिचयपत्र र आन्तरिक राजस्व विभागको सूचना प्रणालीबीच अन्तर-आबद्धता गरी व्यक्तिगत प्यान नम्बर जारी गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
४२. भारतसँग भन्सार विन्दुमा सामान आउनुपूर्व आयात र निर्यातका सूचना आदानप्रदान गर्ने विषयको सम्झौता गरिएको छ । यसलाई सञ्चालनमा ल्याउन हाल प्राविधिक काम हुँदैछ । यसले भारतबाट हुने आयातमा न्यून विजकीकरणको समस्या हटाउने छ र वैध व्यापारलाई सहयोग पुग्ने छ ।
४३. सबै भन्सार नाकाहरूमा कारोबार मूल्यमा आधारित भन्सार मूल्यांकन प्रणाली लागू गरिएको छ ।
४४. आधिकारिक व्यावसायिक व्यक्ति (ट्रस्टेड ट्रेडर्स) कार्यविधि, २०८२ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा लागिएको छ । यो व्यवस्थाले असल आयातकर्ताको भन्सार क्लियरेन्समा लाग्ने समय र लागत उल्लेख्य रूपमा घट्ने छ ।
४५. आय टिकटका रूपमा सरकारी कार्यालयहरूले निवेदन दिँदा हुलाक टिकट टाँस्नुपर्ने व्यवस्थाले नागरिकलाई सरकारी सेवा लिँदा अनावश्यक लागत र झमेला रहेकाले टिकट टाँस्नुपर्ने व्यवस्था हटाइएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सम्बन्ध

४६. जलवायुसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय कोषहरूमा पहुँच पुऱ्याउने, आयोजना मूल्यांकन र कार्यान्वयन विधिहरू समावेश भएको जलवायु वित्त परिचालन कार्यविधि, २०८२ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यस कार्यविधिअन्तर्गत पहिलोपटक निजी क्षेत्रको कार्यक्रमका लागि जलवायु वित्तमा सिफारिस गरिएको छ ।
४७. परम्परागत भौतिक पूर्वाधार आयोजनाका अतिरिक्त युवाहरूलाई स्वदेशमै रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न साना तथा मझौला उद्योग विकासका लागि वित्तीय पहुँच सुदृढ गर्न कर्जा सुरक्षणको हालको कार्य-प्रणालीमा पूर्ण रूपमा सुधार गर्ने, बढ्दो डिजिटल अर्थतन्त्रका लागि पूर्वाधार बलियो बनाउने र डिजिटल शासन प्रवर्द्धन गर्ने लगायतका नयाँ तर सम्भावनायुक्त क्षेत्रमा वैदेशिक सहायता परिचालन गर्ने गरी आयोजना/ कार्यक्रममा वार्ता भई हाल स्वीकृतिका चरणमा रहेका छन् ।
४८. वैकल्पिक विकास वित्त विधेयक प्रतिनिधिसभाबाट स्वीकृत भई राष्ट्रियसभामा विचाराधीन रहेको अवस्थामा प्रतिनिधिसभा विघटन भएकाले निष्क्रिय भएकोमा पुनः संघीय संसदमा दर्ता भएको छ ।

वित्तीय क्षेत्र व्यवस्थापन तथा संस्थान समन्वय

४९. वित्तीय क्षेत्र विकास रणनीति (२०८२/८३-२०८६/८७) स्वीकृत गरी कार्यान्वयन सुरु गरिएको छ ।
५०. सार्वजनिक संस्थानको व्यवस्थापन तथा सुशासन नीति, २०८२ कार्यान्वयनमा लगिएको छ ।

हुँदै गरेका वा सम्पन्न गर्न नसकिएका कामहरू

बजेट तथा कार्यक्रम

५१. आर्थिक वर्ष २०८३/८४ को बजेट तयारीको काम क्षेत्रगत मन्त्रालयहरूले निर्धारित सीमा र मार्गदर्शनका आधारमा गर्दै छन् । मन्त्रालयहरूले कार्यतालिका बमोजिम २०८२ चैत १५ भित्र एलएलबिआइएस (LMBIS) मा प्रविष्टि गर्नुपर्ने छ ।

५२. हचुवा भरमा बहुवर्षीय आयोजनामा सहमति दिइने र दायित्वको हिसाब राख्ने प्रणाली परिपक्व हुन नसकेकाले बजेट व्यवस्थापन कठिन भएको छ। यसलाई सच्याउन कार्यान्वयन योग्य अवस्थामा पुगेका आयोजनालाई आयोजना बैकमा प्रविष्टि गर्ने, आयोजना बैकमा परेका आयोजनालाई मात्र मध्यकालीन खर्च संरचनामा पार्ने, मध्यकालीन खर्च संरचनामा परेका आयोजनाहरू स्वतः बहुवर्षीय स्रोत सुनिश्चित भएको मानिने र कुनै आयोजना सम्पन्न गर्ने अवधि तीन वर्षभन्दा कम छ भने त्यस्ता आयोजनाका लागि आयोजना अवधिभर गर्नुपर्ने लगानी मध्यकालीन खर्च संरचनामै उल्लेख गर्ने नयाँ व्यवस्था गर्न लागिएको छ। यसले बजेटको विनियोजन कुशलता बढाउनुका साथै आयोजनाहरू समयमा सम्पन्न गर्न स्रोत अभाव हुने छैन।
५३. जेनजी आन्दोलन क्रममा क्षति पुगेका सार्वजनिक सम्पत्ति, व्यावसायिक तथा निजी सम्पत्ति, मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापन कार्ययोजनाका कामहरू सम्पन्न गर्न बाँकी छन्।
५४. लुम्बिनी प्रदेश सरकारले निर्माण गर्दै गरेको बुटवलस्थित लुम्बिनी प्रादेशिक अस्पतालको सम्पन्न भइसकेको कामको भुक्तानी दिन बजेट अभाव रहेको र दायित्व बाँकी रहँदा ठेकेदारले काम रोक्न सक्ने भएकाले संघीय सरकारले अनुदान वा अन्य विधिबाट रकम दिनुपर्ने भन्ने प्रदेश सरकारको अनुरोध पूरा गर्न सकिएको छैन। यसका लागि कुनै निकास निकाल्न आवश्यक छ।
५५. राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानका लागि चालु वर्षमा विनियोजन रकमभन्दा धेरै बढीको ठेक्का लगाउनुपर्ने तर बहुवर्षीय स्रोत सहमति नभएकाले ठेक्का लगाउन सकिएको छैन। चालु वर्षको बजेट पनि खर्च हुन नसक्ने स्थिति छ। तसर्थ, यसका लागि कुनै निकास निकाल्नुपर्ने स्थिति छ।
५६. स्वास्थ्य बीमाको भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्वमध्ये गएका महिनाहरूमा १ अर्ब ७० करोड रूपैयाँ प्रबन्ध गरियो। तर अझै ७ अर्ब रूपैयाँभन्दा बढीको दायित्व रहेको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले जानकारी गराएको छ। स्वास्थ्य बीमा व्यवस्थापनमा व्यापक रूपमा 'कल्पना गर्न सकिने किसिमका सबै विकृति' रहेको भनाइ स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयकै अधिकारीहरूको छ। तसर्थ, एकातिर यो दायित्व भुक्तानी गर्न चालु वर्षकै बजेटमा अवसर खोज्नुपर्ने र साथसाथै स्वास्थ्य बीमा प्रणाली र प्रशासनमा व्यापक सुधार गर्नुपर्ने छ।
५७. आगामी वर्षको बजेट तर्जुमा गर्दा बुढीगण्डकी जलविद्युत परियोजनाका लागि सहमति दिइएको रकम र स्वास्थ्य बीमाका लागि १२ अर्ब रूपैयाँ बजेट सिलिङमा इयरमार्क गरिएको छ, जुन बजेट तर्जुमाका बखत ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सम्बन्ध

५८. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषसँग सम्झौता गरिएको विस्तारित कर्जा सुविधाको अन्तिम समीक्षा चैत महिनाको तेस्रो साताभित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने छ।
५९. विकास आयोजना कार्यान्वयनको एउटा बाधकका रूपमा महसुस गरिएको विभागीय/आयोजना प्रमुखको पटक पटकको फेरबदल रोक्न यससम्बन्धी मापदण्डको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार भएको छ। यसमा सम्बद्ध विषयगत मन्त्रालयको समेत अपनत्व कायम गरी स्वीकृत गरेर कार्यान्वयनमा लैजानुपर्नेछ।
६०. नयाँ वित्तीय उपकरणका माध्यमबाट आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार गर्न Local Currency Bond, Local Currency Linked Offshore Bond र Mezzanine Financing सम्बन्धी कामहरू अघि बढेको तर कार्यविधिगत व्यवस्थाका लागि विभिन्न नियामक निकायमा रहेकाले यी विषयहरूमा छिटो निर्णय गर्नुपर्नेछ।
६१. दूधकोशी जलाशययुक्त आयोजना ऊर्जा सुरक्षाका लागि छिटो कार्यान्वयनमा लैजान अत्यावश्यक छ। यसका लागि विकास साझेदारहरूसँग लगानी आकारको विषय करिब टुंगो लागेको भए पनि पूर्वतयारीका कतिपय काम अन्तर-निकाय समन्वय हुन

नसक्दा वित्तीय व्यवस्था (Financial Closure) हुन सकेको छैन । उच्च राजनीतिक नेतृत्वले उच्च तहबाट समन्वय नगर्दा यस्ता रणनीतिक महत्त्वका आयोजनामा ढिलाइ भई आयोजनाको लागत बढ्न जाने हुँदा अविलम्ब यो आयोजना अघि बढाउन अग्रसरता लिनुपर्नेछ ।

६२. विकास सहायतासम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन समयमा प्रकाशन हुन नसकेकोमा हाल दुईवटा प्रतिवेदन तयारी अवस्थामा छन् । करिब एक महिनाभित्र दुईवटा प्रतिवेदन प्रकाशन गर्न सकिने अवस्था छ ।

वित्तीय क्षेत्र व्यवस्थापन तथा संस्थान समन्वय

६३. लामो समयदेखि मस्यौदा हुँदै आएको नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन संशोधन विधेयक तर्जुमाका लागि कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयमा पुगेको छ । त्यसलाई चाँडो टुंग्याउन आवश्यक छ ।
६४. नेपाल बीमा प्राधिकरणको रिक्त रहेको कार्यकारी अध्यक्ष पदमा पदपूर्तिको प्रक्रिया अदालतमा मुद्दा विचाराधीन रहेकाले रोकिएको थियो । यसबारे अन्तरकालीन व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकारका सचिवलाई तोकिएको छ । अदालतबाट प्रक्रिया अघि बढाउन सकिने फैसला आएको भए पनि निर्वाचन आचारसंहिताको अवधिमा त्यो काम गर्न बाँकी छ ।
६५. सार्वजनिक संस्थानहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूको सेवा-सुविधामा असमानता र विसंगतिहरू रहेको सन्दर्भमा अध्ययन गर्न गठित कार्यदलले दिएको प्रतिवेदन अनुसार 'सार्वजनिक संस्थानहरूको वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन' मस्यौदा गर्ने सहमतिका लागि कानून, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालयलाई अनुरोध गरिएको छ । यो काम सम्पन्न गर्न जरूरी छ ।
६६. उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार सुझाव आयोगको सुझाव र चालु आर्थिक वर्षको बजेटका नीति तथा कार्यक्रममा प्रस्ताव गरिए बमोजिम नेपाल धितोपत्र विनिमय बजारको स्वामित्व संरचना परिवर्तन गरी सुधार गर्न एउटा विशेषज्ञ कार्यदलबाट प्रतिवेदन प्राप्त गरिएको छ । तर त्यसलाई कार्यान्वयन गर्न सार्वजनिक प्रतिष्ठान (सरकारी लगानी) व्यवस्थापन ऐन, २०५० बमोजिम समितिको बैठक बसाल्न वर्तमान सरकारलाई प्राविधिक रूपमा असम्भव भएकाले प्रतिवेदनका सुझाव कार्यान्वयन गर्न बाँकी छ ।
६७. वैकल्पिक वित्तसम्बन्धी विधेयक राष्ट्रियसभामा दर्ता गराइएको थियो । तर सो विधेयक अर्थसम्बन्धी विधेयकको वर्गमा पर्ने भनिएकाले त्यसमाथि छलफल प्रारम्भ हुन सकेको छैन ।
६८. भक्तपुर इँटा टायल कारखाना व्यवस्थापन करारको सम्झौता २०८० असारमा सकिएको रहेछ । अघिल्लो सरकारले नवीकरण गर्ने वा समाप्त गर्ने भनेर निर्णय नगरेको र वर्तमान सरकारले सार्वजनिक प्रतिष्ठान (सरकारी लगानी) व्यवस्थापन ऐन, २०५० बमोजिम समितिको बैठक राख्न नसक्ने भएकाले त्यो व्यवस्थापन करार अनिर्णयको अवस्थामा रहन गएको छ ।
६९. चिया विकास निगम र रोजिन एन्ड टर्पेन्टाइन उद्योग निजीकरण सम्बन्धी विवाद यथावत छ ।
७०. निष्क्रिय रहेका वा रूग्ण छवटा सार्वजनिक संस्थानको ड्यु-डिलिजेन्स अडिट हुँदैछ । प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि ती संस्थानबारे आवश्यक निर्णय लिनुपर्ने छ ।
७१. नेपाल राष्ट्र बैंकका दुई डेप्युटी गभर्नरको कार्यकाल फागुन २५ देखि सकिएको र निर्वाचन परिणाम आइसकेको अवस्थामा कुनै नियुक्ति नगर्ने दृष्टिकोण लिइएको हुँदा ती पदको पूर्ति हुन सकेको छैन । लामो समय यी पद रिक्त राख्न उपयुक्त हुँदैन । यो काम तुरुन्त गर्नुपर्ने छ ।

वित्तीय संघीयता समन्वय

७२. वित्तीय संघीयताको मर्म बमोजिम तल्लो तहका सरकारलाई नेपाल सरकारले दिने भनेर छुट्टाइएको वित्तीय समानीकरण अनुदान आर्थिक वर्षको बीचमा कटौती गर्नु संघीयताको सिद्धान्त विपरीत हो। प्राविधिक रूपमा असम्भव राजस्व लक्ष्य राखेर विनियोजन प्रस्ताव गर्ने र यथार्थ राजस्व असुली कम हुँदा त्यसको दुष्प्रभाव प्रदेश र स्थानीय सरकारको वित्त व्यवस्थापनमा पार्नु राम्रो होइन। तर विनियोजन ऐनमा नै राजस्व असुली प्रतिशतका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान घटाउने कानुनी प्रबन्ध गरिएकाले मैले नचाहँदा नचाहँदै पनि यसपटक तेस्रो त्रैमासिकको वित्तीय समानीकरण अनुदान कटौती गर्नुपर्नेछ। विनियोजन ऐनले विनियोजनको प्रस्तावबाहेक वित्तीय व्यवस्थापनका अनावश्यक प्रावधान राख्ने काम आगामी विनियोजनमा रोकनुपर्नेछ।
७३. राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी वितरणको सूत्रमा परिवर्तन गर्नुपर्ने र रेडियो स्पेक्ट्रम बापतको रोयल्टी पनि तीन तहका सरकारबीच वितरण हुनुपर्ने भनेर गरेको प्रस्तावमा एक चरणको छलफल भएर निर्णय गर्न बाँकी छ। चालु वर्षको रोयल्टी विद्यमान सूत्रबमोजिम वितरण भइसकेको छ।
७४. आगामी बजेटअघि अन्तर-सरकारी वित्त परिषदको एउटा बैठक राख्नु आवश्यक छ।

राजस्व व्यवस्थापन

७५. राजस्व परामर्श समितिको प्रादेशिक अन्तर्क्रियाका लागि तय भएको समयमा निर्वाचन परिणाम आइसकेकाले उक्त कार्यतालिका हाल स्थगन गरिएको छ। यो काम तुरुन्त गर्नुपर्नेछ।
७६. भन्सार नियमावली मन्त्रिपरिषदको विधेयक समितिबाट स्वीकृत भएर मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत हुन बाँकी छ।
७७. OECD Global Forum on tax transparency for exchange of information सदस्यताका लागि आन्तरिक राजस्व विभागमार्फत आवेदन गरिएको छ। यसको सदस्यता प्राप्त भएपछि (क) नेपालबाट राजस्व छली गरेर विदेशमा सुरक्षित बसेकाहरूको सूचना प्राप्त गर्न र राजस्व असुली गर्न सहज हुनेछ, (ख) सम्पत्ति शुद्धीकरण निवारणमा नेपालको साख वृद्धि गर्न सहयोग पुग्छ, र (ग) वैश्विक कर नीतिमा नेपालको भनाइ पुऱ्याउन सकिनेछ।
७८. वैदेशिक सहायताका आयोजनामा आयातीत समान वा सेवामा राजस्व छुट दिने व्यवस्थाले आयोजनाको यथार्थ लागत हिसाबमा नदेखिने, यथार्थ राजस्व पनि थाहा हुन नसक्ने र दुरुपयोग पनि हुन सक्ने भएकाले आगामी आर्थिक वर्षदेखि सबै किसिमका राजस्व छुट बन्द गरी समझौता बमोजिम राजस्व छुट दिनुपर्ने भए नेपाल सरकारको बजेट खर्चबाट भुक्तानी दिने र राजस्व छुट दिने व्यवस्था हटाउने तयारी भएको छ। यसलाई लागू गर्न आवश्यक छ।
७९. नेपालका जुट उद्योगहरूले बंगलादेशबाट आयात गर्ने गरेको कच्चा जुटलाई बंगलादेश सरकारले एक तहको प्रशोधन गरेर मात्र निर्यात गर्न पाइने व्यवस्था गरेको छ। तर त्यस्तो वस्तु नेपाली उद्योगका लागि कच्चापदार्थ नै हुने भए पनि मूल्य अभिवृद्धि कर छुटको सूचीमा नपरेको एचएस कोडको वस्तु देखिएकाले मूल्य अभिवृद्धि करको भारका कारण उद्योग संकटमा पर्ने गुनासो सम्बन्धित उद्योगीहरूले गरेका छन्। वर्तमान सरकारले आफ्नो कार्यकालमा करका दरमा कुनै फेरबदल नगर्ने नीति लिएकाले उद्योग संरक्षणका लागि आवश्यक देखिए पनि यस विषयमा उपयुक्त निर्णय गर्न बाँकी छ।
८०. नेपालका चिनी उद्योगहरूले आयातीत चिनीसँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसकी उत्पादित चिनी गोदाममा थन्क्याउन परेको गुनासो गरेका छन्। यसका लागि भन्सार दरबन्दीमा फेरबदल गर्ने वा स्वदेशी उत्पादनलाई संरक्षण गर्न अन्य उपाय अपनाउने भन्ने विषयमा निर्णय गर्न बाँकी छ।

८१. उधारो कारोबारमा एकातिर उधारो असुली नहुँदै कर तिर्नुपर्ने र अर्कातिर उधारो असुली नभएर व्यवसाय संकटमा परेकाले उधारो कारोबार नियमित गर्न निजी क्षेत्रले एक वर्ष अघिदेखि 'व्यापारिक उधारो असुली नियमन ऐन' ल्याउन आग्रह गरेका थिए। यो विगतको सरकारले पूरा गर्न सकेको थिएन। वर्तमान सरकारले पनि नयाँ ऐन ल्याउन सक्ने अवस्था थिएन। व्यापारिक उधारोको समस्या समाधान गर्न त्यस्तो ऐनका अतिरिक्त मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन र आयकर ऐनमा नयाँ व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिएको छ।
८२. सुनचाँदी, बहुमूल्य पत्थरमा विलासिता कर र मूल्य अभिवृद्धि कर लगाइएकाले नेपालमा यी व्यवसायको वृद्धिमा असर परेको, अपारदर्शी कारोबार बढेको र नेपालको गरगहना उद्योगको उत्पादनलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा विस्तार गर्न नसकिएको भन्ने गुनासो व्यवसायीहरूको छ। यो व्यवसाय प्रयोग गरेर हुन सक्ने सम्पत्ति शुद्धीकरणको क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्न अरू विधिहरू प्रयोग गरेर व्यवसायको लागत घटाउन कर नीतिमा परिमार्जन गर्न विचार गर्नुपर्ने छ।
८३. आन्तरिक उत्पादनशील क्षमतालाई बढावा दिने र उत्पादनमा आधारित अर्थतन्त्र निर्माण गर्न सहयोगी हुने गरी भन्सारका दरबन्दीहरूमा व्यापक पुनरवलोकन हुनुपर्छ भन्ने निजी क्षेत्रको लामो समयदेखिको माग हो। यसका लागि उद्योगहरूलाई लक्षित गरी भन्सारका दरबन्दीहरूको समीक्षा आवश्यक छ।
८४. आयातीत विद्युतीय वाहन (EV) को भन्सार दरबन्दी विद्युतीय मोटर क्षमताका आधारमा कायम रहेकोमा मोटर क्षमता तय गर्दा लिइएका आधारहरू त्रुटिपूर्ण भए भनेर बेरूजु आएकाले व्यवसायीहरूले यसको निरूपण गर्न विवादरहित विधि तर्जुमा गर्न माग गर्दै आएका छन्।
८५. घरबहाल करमा रहेको द्वैध अधिकारलाई स्पष्ट पारी करदातालाई आइपरेको झन्झट हटाउन आवश्यक देखिएको छ।
८६. निजी क्षेत्रले चाहेका केही विषयहरू (क) राजस्व नीतिमा स्थिरता, (ख) व्यवसाय सुरक्षा तथा प्रवर्द्धन योजना, (ग) आयकर ऐनको दफा ५७ को प्रावधान लगायत अन्य केही प्रावधानहरू स्पष्ट पार्ने, (घ) अन्तःशुल्क लाग्ने वस्तुहरूको संख्या घटाउने विषयहरू यो सरकारको कार्यकालमा गर्न सम्भव भएनन्।
८७. व्यापार सहजीकरण र उत्पादनमा आधारित अर्थतन्त्र निर्माण गर्ने ध्येयका साथ सातौँ भन्सार सुधार रणनीति तर्जुमा हुँदैछ।

खण्ड २ : संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय

निर्णय संख्या र गरिएका मुख्य कामहरू

८८. २०८२ असोज ८ देखि फागुन २७ गतेसम्म जम्मा ८५ वटा निर्णय गरियो । तीमध्ये ५३ वटा परम्परागत टिप्पणी कागजमा र बाँकी ३२ वटा डिजिटल एकीकृत कार्यालय व्यवस्थापन प्रणालीबाट गरिएको थियो । यस अवधिमा मन्त्रालयले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने संघीयता कार्यान्वयन, अन्तर-सरकार सम्बन्ध, प्रशासन सुधार, संगठन तथा व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह सुधार र कर्मचारी व्यवस्थापनसम्बन्धी विषयमा नीतिगत तथा कार्यान्वयनमुखी प्रकृतिका महत्त्वपूर्ण कार्यहरू अघि बढाएको छ ।

संघीयता कार्यान्वयन र अन्तर-सरकार सम्बन्ध

८९. संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ अनुसार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासनको विषयगत समितिको चौथो बैठक २०८२ पुस २ गते सम्पन्न भई प्रदेशबाट स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने आयोजना समन्वय गर्ने, नदीजन्य पदार्थको संकलन दस्तुरमा प्रदेशबीच एकरूपता कायम गर्ने, बजेट विनियोजन तथा योजना छनौटमा दोहोरोपना हटाउने, संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणसम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड तर्जुमा गर्ने, कर्मचारी व्यवस्थापनमा समन्वय र सहयोग गर्ने र स्थानीय तहले समयमै बजेट स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा निर्णय गरी कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ । यसबाट संघीयता कार्यान्वयनमा देखिएका विविध सवालहरूको तत्काल सम्बोधन, समन्वय र सहजीकरण भएको छ ।
९०. लिखु गाउँपालिका, नुवाकोट र मर्चवार गाउँपालिका रूपन्दहीको केन्द्र परिवर्तनको निर्णय भएको छ । यसबाट सम्बन्धित स्थानीय सेवा प्रवाहमा सहजता आउने छ ।
९१. दलितको हक, अधिकार तथा विकाससम्बन्धी विधेयकको मस्यौदा तर्जुमा गर्न मन्त्रिपरिषदबाट सैद्धान्तिक स्वीकृति प्राप्त भएको छ । त्यस बमोजिम मन्त्रालयले नेपाल कानून आयोगमार्फत ऐनको मस्यौदा तयारी गरिरहेको छ । यसबाट संविधानको धारा ४० बमोजिम मौलिक हक (दलितको हक) कार्यान्वयन गर्न सहज हुने छ ।
९२. राष्ट्रिय दलित आयोगबाट थर सूचीकरणका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस भई आएको दलित समुदायका थरहरूको सूचीबारे सार्वजनिक सूचना प्रकाशन र सरोकारवालाको राय प्रतिक्रिया संकलन गरी सो समेतका आधारमा अध्ययन गरी पुनः पठाउन आयोगलाई लेखी पठाइएको छ । यसबाट ठोस अध्ययनका आधारमा विवादरहित ढंगले दलित समुदायको थर सूचीकरण हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
९३. नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान र स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानलाई एकीकरण गरी एउटै प्रशिक्षण केन्द्र बनाउन सम्भाव्यता अध्ययन गरी प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ । उक्त प्रतिवेदनले दुई निकाय फरक फरक ऐनद्वारा सञ्चालित फरक प्रकृतिका भएको र संघीयता सबलीकरणका लागि हालको स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानलाई संघीय मामिला प्रशिक्षण अध्ययन प्रतिष्ठानमा रूपान्तरण गरी सबलीकरण गर्न उपयुक्त हुने सुझाव दिएको छ । प्रतिवेदन कार्यान्वयनबाट संघीय मामिलाका सम्बन्धमा जनप्रतिनिधिहरूलाई क्षमता विकास गर्ने जिम्मेवारी सहितको संघीय मामिला अध्ययन प्रतिष्ठान स्थापना भई संघीयता सबलीकरणमा योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

९४. प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रमको निर्देशक समितिको तेस्रो बैठक सम्पन्न गरी कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अन्तर-सरकार सम्बन्ध, सेवा प्रवाह, वित्तीय अनुशासन, स्थानीय योजना तर्जुमामा सुधार गर्ने सम्बन्धमा विभिन्न निर्णयहरू गरियो । यसबाट कार्यक्रमले प्रदेश तथा स्थानीय शासनलाई सबल तुल्याउन पुऱ्याउँदै आएको सहयोगको प्रभावकारिता वृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

प्रशासन सुधार

९५. नेपाल प्रशासन सेवा (गठन समूह तथा श्रेणी विभाजन र नियुक्ति) नियमहरू, २०५० को अनुसूची ४ को खण्ड (ग) को क्रम संख्या १, २ र ३ मा नेपाल प्रशासन सेवा लेखा समूहको राजपत्रांकित द्वितीय, राजपत्रांकित तृतीय श्रेणीको खुला प्रतिस्पर्धाका लागि आवश्यक पर्ने न्यूनतम योग्यता संशोधन गरिएको छ । यसबाट लेखा समूहमा विशिष्टकृत शैक्षिक योग्यता भएका जनशक्ति पदपूर्ति भई नेपाल सरकारको लेखा प्रशासनको दक्षता वृद्धि हुने छ ।
९६. जेनजी आन्दोलनपश्चात संघीय, प्रादेशिक एवं स्थानीय तहका कार्यालयमा परिचय खुल्ने आधिकारिक एउटा प्रमाणबाहेक थप प्रमाण मागिरहन नपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट सेवाग्राहीले सेवा प्राप्तमा व्यहोर्दै आएको झन्झट कम भएको छ ।
९७. उपभोक्ता अदालत र बाल अदालतको संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरिएको छ । यसबाट दुवै अदालत सञ्चालनमा आउँदा उपभोक्ता र बालबालिकाको अधिकार संरक्षणमा सहयोग पुग्न अपेक्षा गरिएको छ ।
९८. अर्थ मन्त्रालय र यसअन्तर्गतका निकायहरूको अनावश्यक संरचना र दरबन्दी कटौती र कामको प्रकृतिअनुरूप दरबन्दी कायम हुने गरी संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज स्वीकृत गरिएको छ । यसबाट ३९ वटा अनावश्यक कार्यालय र ३२३ दरबन्दी कटौती भई प्रशासनिक खर्च घटेको र राजस्व अनुसन्धान विभागमा राजस्व समूहको दरबन्दी कायम गरी राजस्व अनुसन्धानको कार्यलाई व्यावसायिकता र विशिष्टीकरणमा आधारित बनाइएको छ ।
९९. गृह मन्त्रालयअन्तर्गत मौजुदा दरबन्दीबाटै कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने गरी ताप्लेजुङको सिरिजंगा, डोल्पाको धो, मुगुको खत्याड, कालिकोटको रास्कोट, बाजुराको कोल्टी, डोटीको विपिनगर, दार्जुलाको गोकुलेश्वर, बैतडीको मेलौली र संखुवासभाको हिदाङ्गा गढी गरी ९ वटा इलाका प्रशासन कार्यालय स्थापना गर्न मन्त्रिपरिषदबाट निर्णय भएको छ । यसबाट सम्बन्धित इलाका क्षेत्रका नागरिकलाई सेवा प्रवाहमा सहजता हुने छ ।
१००. महालेखापरीक्षकको कार्यालय र त्यसअन्तर्गतका निकायहरूको संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा गएको छ । यसबाट महालेखापरीक्षकको कार्यालय र त्यसअन्तर्गतका निकायहरूको संस्थागत सुदृढीकरण भई लेखापरीक्षणको कार्यमा सुधार हुने छ ।
१०१. भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालयअन्तर्गत फिक्कल, इलाम; सोताङ, सोलुखुम्बु; कोल्टी, बाजुरा; र रामतडी, मुगुमा मालपोत कार्यालय र नापी कार्यालय स्थापना गर्न संगठन संरचना र दरबन्दी तेरिज स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा गएको छ । यसबाट सम्बन्धित स्थानका सेवाग्राहीलाई सेवा प्राप्तमा सहज हुने छ ।
१०२. आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानको सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा रहेको सञ्चालक परिषदको २६औं बैठक २०८२ मंसिर २८ र २९ गते सम्पन्न गरी नियमित विषयका अतिरिक्त प्रतिष्ठानको कर्मचारी विनियमावली संशोधन र प्रशासनिक खर्च कम गर्ने गरी संगठन संरचना तथा दरबन्दी तेरिज संशोधन गर्ने निर्णय गरियो । यसबाट प्रतिष्ठानको पुनर्संरचना भई कार्यसम्पादनमा सुधार र कर्मचारीको वृत्ति विकासमा लामो समयदेखि देखिएको व्यवधान अन्त्य हुने छ ।
१०३. स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानको परिषद बैठक बसी नियमित विषयका अतिरिक्त प्रतिष्ठानको नियमावली संशोधन र संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्ने निर्णय गरियो । यस अनुसार दुवै कार्य अगाडि बढेका छन् । यसबाट प्रतिष्ठानको जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न सहज हुनेछ ।

१०४. निजामती अस्पतालको सेवा विस्तार र सेवाको गुणस्तर सुधारका लागि संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण अध्ययन सम्पन्न भएको छ ।

हुँदै गरेका वा सम्पन्न गर्न नसकिएका कार्यहरू

१०५. कर्मचारी व्यवस्थापन प्रणाली स्वचालित र व्यवस्थित गर्न हालको PIS System upgrade गरी सेवा सञ्चालन गर्ने मन्त्रालयहरूलाई उनीहरूले गर्ने पदस्थापन, सरुवा, बढुवा, मनोनयन, विदा, अवकाश, काज लगायतका निर्णय बमोजिम विवरण अद्यावधिक गर्न सक्ने गरी पहुँच प्रदान गर्ने र सरुवा प्रणालीलाई वस्तुगत बनाउन सरुवाको पत्र नै PIS बाटै सिर्जना गर्न सकिने गरी सुधार गर्ने कार्य अघि बढाइएकोमा सो अनुसार कार्य अगाडि बढेको छ । तर सम्पन्न हुन बाँकी छ । यसबाट कर्मचारी व्यवस्थापन प्रक्रिया पारदर्शी र वस्तुगत हुनेछ ।
१०६. स्थानीय तहमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत निमित्त दिँदा वित्तीय अनुशासन कमजोर भएको भन्ने विभिन्न नियामक निकायका प्रतिवेदनमा उल्लेख हुँदै आएकोमा त्यसलाई अन्त्य गरी स्वीकृत दरबन्दी अनुरूपको कर्मचारी खटाउन सुरु गरिएकोमा हाल १४५ स्थानीय तहमा दरबन्दी बमोजिमको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत खटाउन बाँकी छ ।
१०७. निजामती किताबखानाले प्रदान गर्ने सेवाहरूलाई पूर्णतः अनलाइन बनाई यसमा आउने गरेका गुनासाहरू अन्त्य गर्न प्रयास सुरु गरिएकोमा उक्त कार्य समेत अगाडि बढेको तर सम्पन्न हुन बाँकी छ ।
१०८. नागरिकलाई प्रत्यक्ष सेवा प्रदान गर्ने मालपोत, नापी, जिल्ला प्रशासन, यातायात व्यवस्था, स्थानीय तह लगायतका निकायबाट प्रवाह हुने प्रमुख सेवामा प्रयोग हुने फारमहरूको सरलीकरण र प्रक्रिया कटौती तथा सेवाग्राहीको भीड अन्त्य गर्न गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्ने कार्य अघि बढाइएकोमा अन्तिम समयमा अध्ययन प्रतिवेदन प्राप्त भएको छ । उक्त प्रतिवेदन कार्यान्वयनपश्चात सेवाग्राहीले सेवा प्रक्रियामा खेप्नुपरेका झन्झट अन्त्य हुने अपेक्षा गरिएको छ ।
१०९. मन्त्रालयसहित प्रमुख सेवाप्रदायक निकायका प्रमुख सेवाहरूको स्तरीकृत कार्यसञ्चालन विधि (SOP) बनाई लागू गर्ने उद्देश्यले सुरुमा मन्त्रालयको SOP को मस्यौदा तयार भएको छ ।

खण्ड-३ : धन्यवाद

११०. मैले सरकारी खर्चमा स्वकीय सचिव र सल्लाहकारहरू राखिनँ। मन्त्रालयका सचिवले खटाएका अधिकृतहरूले मलाई काममा उत्कृष्ट सहयोग गरे। अर्थ मन्त्रालयमा उपसचिव श्री सुबोध खतिवडा र शाखा अधिकृत भीमकान्त न्यौपाने र कम्प्युटर अपरेटर श्री निरज भुसालले मेरो व्यस्त कार्यतालिका व्यवस्थापन गर्ने काम दक्षताका साथ गर्नुभयो। संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा उपसचिव श्री दीपक ढकाल र शाखा अधिकृत श्री दयाराम तिवारीले त्यत्तिकै उत्कृष्ट काम गर्नुभयो। उहाँहरू सबैप्रति म कृतज्ञ छु।
१११. सल्लाहकारका रूपमा दुवै मन्त्रालयका सचिव र सहसचिवहरूको भूमिका प्रशंसनीय रह्यो। उहाँहरू सबैलाई म हार्दिक धन्यवाद दिन्छु। मलाई मन्त्रिपरिषद सचिवालयका मुख्य सचिव र सचिवहरूबाट पनि छोटो अवधिमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने सुधारका निर्णय गर्न सहयोग मिल्यो।
११२. दुवै मन्त्रालयका कर्मचारीहरूले निजामती कर्मचारी आफ्नो निकायको उद्देश्य बमोजिम काम गर्न र परिणाममुखी हुन सक्षम छन् भन्ने प्रमाणित गरे। निजामती सेवाले यो गर्व कायम राखोस् भन्ने मेरो शुभकामना छ।
११३. कुनै अवाञ्छित हस्तक्षेप नगरेर, तर वाञ्छित तथा तर्कयुक्त हस्तक्षेपसहित कानून र प्रणालीको परिधिभित्र काम गर्न दिने हो भने हाम्रा सार्वजनिक संस्थाहरू सक्षम छन् भन्ने कुरा हालै सम्पन्न ऐतिहासिक रूपमा शान्तिपूर्ण निर्वाचन र निर्वाचन परिणाम आएपछि धाँधली भयो भन्ने आवाज कतैबाट नउठेकाले पनि प्रमाणित गर्दछ।
११४. अन्त्यमा, सम्माननीय प्रधानमन्त्रीले मुलुक कठिन परिस्थितिमा रहेका बेला, दिशा अनुमान गर्न नसकिने भयावह राजनीतिक संक्रमण बेला ठूलो भरोसाका साथ गैरराजनीतिक र विगतमा यस्तो नेतृत्वको अनुभव नभएको म जस्तो व्यक्तिलाई अर्थ, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन जस्ता महत्त्वपूर्ण मन्त्रालयको जिम्मेवारी सुम्पिने जोखिम मोल्नुभयो। त्यसका लागि म उहाँप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।